परिच्छेद

८

८.६ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्यहरू

कर्णाली प्रदेश

८.६.१ डोल्पा

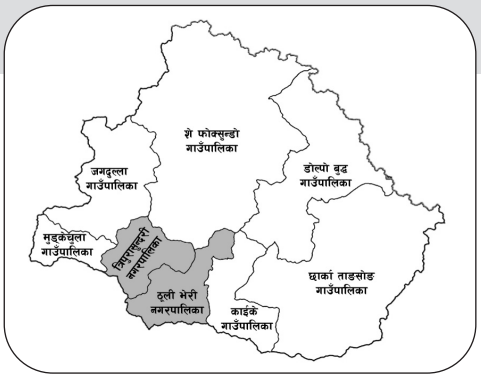

जम्मा जनसङ्ख्या	४२,७७४
महिला	२१,४०३
घर परिवार सङ्ख्या	९,३८०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५६०
साक्षरता प्रतिशत	६७.०२
आश्रित जनसङ्ख्या	२०,९९५
अपाङ्गता भएका	१,२२१

यस वर्ष डोल्पा जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा सात जना महिला र दुई जना पुरुष गरी नौ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना महिला पीडित भए।

कुटपिट

राज्यपक्षबाट

मुड्केचुला गाउँपालिका-२ का ३६ वर्षीय माधव रोकायालाई ०८० चैत ११ गते साँझ त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका-१ त्रिपुराकोट बगर बजारमा होली खेल्दा विवाद भई कुटपिट गरेको भन्दै त्रिपुराकोट प्रहरी चौकीका प्रहरी जवान ३३ वर्षीय दिलबहादुर पुन र ३४ वर्षीय देवेन्द्र खत्रीविरुद्ध पीडितले चैत १२ गते त्रिपुराकोट प्रहरी चौकीमा उजुरी दिए। आरोपितहरूलाई प्रहरीले सोही दिन गिरफ्तार गऱ्यो। घाइतेको उपचार चैत १२ गते जिल्ला अस्पतालमा भयो। त्रिपुराकोट प्रहरी चौकीमा चैत १२ गते त्रिपुरासुन्दरी नगर प्रमुख जनचन्द्र रोकाया, त्रिपुराकोट प्रहरी चौकीका इन्चार्ज रमेशबहादुर सिंह र नेपाल पत्रकार महासङ्घ जिल्ला शाखाका अध्यक्ष सरोज थापासहितको छलफलमा घाइतेको औषधी खर्च दुई प्रहरीले व्यहोर्ने सर्तमा मेलमिलाप भयो।

तालिका ८.६.१.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		१	१		३	३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा			५		५
	बलात्कार			३		३
	जम्मा			७		७
कूल जम्मा		१	१	७	३	९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ५० महिला र १ सय पुरुष गरी १ सय ५० जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका १३, कैदी नतोकिएका १२ जना गरी २५ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा पुरुष कैदीबन्दी मात्र छन्। कारागारमा बालक र ज्येष्ठ नागरिक छैनन्। कारागारमा एक जना अहेब कार्यरत छन्। सामान्य बिरामीको उपचार कारागारमै गर्ने गरिएको छ। जटिल समस्याका बिरामीको उपचार जिल्ला अस्पतालमा गर्ने गरिएको जेलर दीर्घराज आरसीले बताए। कारागारमा खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था हुन सकेको छैन। कारागारमा समस्याको चाङ रहे पनि सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय सबै मौन रहेको जेलर आरसीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानीतर्फ १६ र फौजदारी तर्फ २१ थान रहेका छन्। पाँच वर्ष भन्दा पुराना मुद्दा बाँकी

छैनन्। भौगोलिक हिसाबले विकट भएका कारण वादी र प्रतिवादी समयमा आउन नसक्दा कतिपय मुद्दाहरूको सुनुवाइ ढिलो हुने गरेको अदालतका निमित्त स्रेस्तेदार हरिगोपाल ज्ञवालीले बताए।

बाल अधिकार

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ९६ आधारभूत र १९ माध्यमिक विद्यालय छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय छैनन्। द्वन्द्वपीडित तथा सहिद परिवारका बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाउँदै आएका छन्। विद्यालयहरूमा भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधाको अभाव रहेको छ। सामुदायिक विद्यालयले अनेक बहानामा शुल्क उठाउँदै आएका छन्।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै आठ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा दुई उजुरीमा मेलमिलाप भयो भने ६ उजुरी कानुनी प्रक्रियामा गएको सेवा केन्द्रका प्रहरी जवान दिलमाया रोकायाले बताइन्।

यो वर्ष डोल्पा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा पाँच गरी सात जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

डोल्पामा यो वर्ष १५ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

डोल्पामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष डोल्पामा विषालु च्याउको सेवनबाट मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

डोल्पामा ९ हजार ३ सय ८० घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ७० प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा दुई ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक अस्पताल र २३ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि हाल १६ प्रकारका औषधी स्वास्थ्य चौकीबाट पाइने गरेको छ। जिल्ला करिब ६ हजार जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्।

तालिका ८.६.१.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	जम्मा
घरेलु हिंसा	३	२	५
बलात्कार		२	२
जम्मा	३	४	७

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.२ मुगु

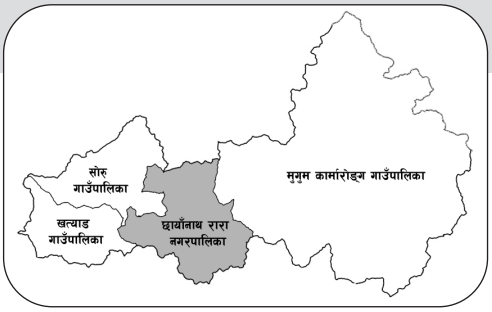

जम्मा जनसङ्ख्या	६४,५४९
महिला	३२,१६८
घर परिवार सङ्ख्या	१२,४३०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५९८
साक्षरता प्रतिशत	६८.०९
आश्रित जनसङ्ख्या	३५,५०५
अपाङ्गता भएका	१,७५६

यस वर्ष मुगु जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ११ जना महिला र पाँच जना पुरुष गरी १६ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा नौ जना महिला पीडित भए। जातीय विभेदका घटनामा एक जना पुरुष पीडित भए।

कारागार र बन्दी

१६ जनाको क्षमता भएको भवन निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ। कैदीबन्दीलाई छिमेकी जिल्ला जुम्ला कारागारमा पठाउने गरिएको सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी दिवाकर मिश्रले बताए।

तालिका ८.६.२.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		३	४	६
जातीय विभेद			१	१
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	८		८
	बलात्कार	१		१
	जम्मा	९		९
कूल जम्मा		११	५	१६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ६५ थानमध्ये २० थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ २३ थानमध्ये सात थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा एक थान र देवानी मुद्दा एक थान बाँकी छ।

बाल अधिकार

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय १० आधारभूत र ३२ माध्यमिक विद्यालय छन्। यस वर्ष ७ हजार ३ सय १८ छात्र र ७ हजार १ सय ३ जना छात्राका विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका ७२ छात्रा र ४६ छात्र छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय तीन ओटा छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका २५ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए। वैदेशिक रोजगारीमा गएर मृत्यु भएका परिवारका पाँच जना बालबालिकामध्ये आधारभूत तहमा प्रति विद्यार्थी ९ हजार रुपियाँ र माध्यमिक तहकाले १२ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए। शहीद परिवारका दुई जनाले १८ हजार र द्वन्द्वपीडित परिवारका एक जनाले ९ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ४२ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका १५, खानलाउन नदिएका १५, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका पाँच, अर्की पत्नी ल्याएर हेला गरेको दुई र सामान्य घरायसी झगडाका पाँच उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले ४० उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने दुई उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रका असइ ज्ञानबहादुर बस्यालले बताए।

यो वर्ष मुगु जिल्लामा बलात्कारका घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा आठ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

जातीय विभेद

सोरु गाउँपालिका-५ नेरका २५ वर्षीय सर्पराज नेपालीलाई ०८० माघ १० गते छाँयानाथ रारा नगरपालिका-१ बसपार्कमा जातीय विभेद गरेको भन्दै जुम्ला जिल्ला पातारासी गाउँपालिका-७ घर भई छायाँनाथ रारा नगरपालिका-१ गमगढी बजारकी २८ वर्षीया कमला थापा, २७ वर्षीय प्रकाश थापा र २४ वर्षीय प्रकाश मल्लविरुद्ध पीडितले माघ १७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। आरोपितहरूलाई प्रहरीले माघ २३ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश योग्यप्रसाद आचार्यको फागुन २४ गतेको इजलासले आरोपितहरू कमला थापालाई १० हजार रुपियाँ, प्रकाश थापा र प्रकाश मल्ललाई जनही २० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गऱ्यो। जिल्ला अदालतको चैत २१ गतेको आदेशले प्रकाश मल्ललाई १ हजार जरिबाना तथा कमला थापा र प्रकाश थापाले सफाइ पाएको जिल्ला अदालत, मुगुले जनायो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

मुगुमा यो वर्ष १ सय १८ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

मुगुमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष मुगुमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

मुगुमा १२ हजार ४ सय ३० घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ६० प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा एउटा मात्र सार्वजनिक शौचालय छ।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, एक सामुदायिक अस्पताल, २४ स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र एक नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। सरकारी अस्पतालमा एक जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा रहेकोमा रिक्त छ। ३ सय ३९ जना स्वास्थ्यकर्मी कार्यरत रहेका छन्। जिल्लामा ९ हजार २ सय ३ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि निःशुल्क बीमा कार्यक्रमअन्तर्गत २ सय ६३ जनाको बीमा गरिएको छ। २०७७ मङ्सिर १५ गते शिलान्यास भएका तीन ओटा अस्पतालको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छैन।

तालिका ८.६.२.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	७	१		८
बलात्कार			१	१
जम्मा	७	१	१	९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.३ हुम्ला

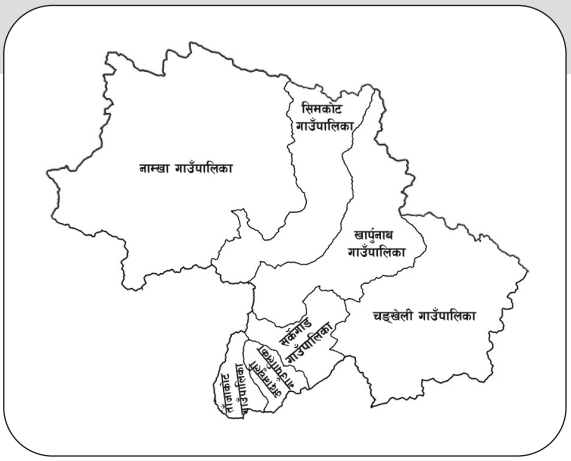

जम्मा जनसङ्ख्या	५५,३९४
महिला	२७,५०८
घर परिवार सङ्ख्या	११,२०४
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५०३
साक्षरता प्रतिशत	६३.८४
आश्रित जनसङ्ख्या	३०,०११
अपाङ्गता भएका	२,०४१

यस वर्ष हुम्ला जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनामा एक महिला र दुई पुरुष गरी तीन जना तथा ज्यादतीका घटनामा सात जना महिला र ११ पुरुष गरी १८ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा तीन जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा तीन जना महिला पीडित भए।

कुटपिट, धम्की

राज्यपक्षबाट

खार्पुनाथ गाउँपालिका-५ याङ्चुका ३३ वर्षीय धनबहादुर परियारलाई मुगु जिल्ला घर भई खार्पुनाथ गाउँपालिका-५ स्थित याङ्चु प्रहरी चौकीमा कार्यरत सई ४५ वर्षीय लोकजन बुढाले ०८१ भदौ १९ गते धम्की दिएको भन्दै पीडितले सोही दिन जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। गाउँपालिका कार्यालय नजिकै रहेको स्थानमा परियारको तरकारी बारी र प्रहरी चौकीसँगै रहेकोले उक्त बारीमा जाँदा आउँदा अपशब्द बोल्नुका साथै सई बुढाले बाटो बन्द गर्ने, तरकारीका लागि बनाएको मल फालिदिने, मदिरा सेवन गरी दलित भनेर आफू र आफ्नी पत्नीलाई धम्क्याउने गरेको पीडित पक्षले आरोप लगायो। पटक पटक धम्कीपूर्ण भाषा बोलेको भन्दै पीडितले उजुरी दिएपछि भदौ २२ गते नै सई बुढाको सरुवा गरिएको इन्स्पेक्टर नरेन्द्रबहादुर चन्दले बताए।

अन्यपक्षबाट

अदानचुली गाउँपालिका-१ कलखे घर भई जनता मिडियाका प्रबन्ध निर्देशक एवम् नेपाल पत्रकार महासङ्घ हुम्लाका सदस्य २२ वर्षीय चक्र दानीलाई ०८० माघ १० गते खार्पुनाथ गाउँपालिका-१ देउकुडी घर भई कर्णाली प्रदेश सरकारका पूर्व उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्री नन्दसिंह बुढाका स्वकीय सचिव ३० वर्षीय लालप्रसाद जैसीले धम्की दिएको पीडितले आरोप लगाए। हुम्लाका स्थानीय विरबहादुर रोकायाले माघ ७ गते योजना मिलाई दिन्छु भन्दै ठगी गरेको ४ लाख रुपियाँ बढी रकममा सचिव जैसीको पनि कनेक्सन' शीर्षकको समाचार लेखेको आरोपमा धम्की दिएको पीडितले बताए। नेपाल पत्रकार महासङ्घ, हुम्ला शाखाले घटनाको भर्त्सना गऱ्यो। पीडितले माघ ११ गते मौखिक रूपमा प्रहरीलाई उजुरी गरेको भए पनि यस वर्षको अन्त्यसम्म कुनै प्रक्रिया अघि नबढेको पत्रकार महासङ्घ, हुम्लाका अध्यक्ष राजन रावतले बताए।

सर्लाही जिल्ला स्थायी घर भई आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र, हुम्लाका कार्यालय प्रमुख ३९ वर्षीय शंकर गुप्तालाई ०८१ असार २१ गते कुटपिट गरेको भन्दै जुम्ला जिल्ला घर भई सोही कार्यालयमा नासु पदमा कार्यरत ३८ वर्षीय गोर्ख रावतविरुद्ध पीडितले जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा असार २१ गते उजुरी दिए। आरोपितलाई प्रहरीले असार २१ गते गिरफ्तार गऱ्यो। घाइतेको उपचार जिल्ला अस्पतालमा भयो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयको असार २७ गतेको इजलासले

आरोपितलाई ६ दिन कैद सजाय, ३ हजार रुपियाँ जरिबाना र १ सय २० रुपियाँ पीडित राहत कोषमा जम्मा हुने गरी फैसला सुनायो।

बैतडी जिल्ला पुरचौंडी नगरपालिका-५ कुवाकोट घर भई सर्केगाड गाउँपालिका-४ इलाका प्रहरी कार्यालयमा सर्केगाडमा कार्यरत प्रहरी जवान २५ वर्षीय डम्बरबहादुर बोहोरालाई ०८१ भदौ २८ गते कुटपिट गरी घाइते बनाएको आरोपमा प्रहरीले सर्केगाड गाउँपालिका-४ डल्ली गाउँका १८ वर्षीय विर्जन थापालाई ०८१ भदौ ३० गते गिरफ्तार गऱ्यो। घाइतेको उपचार चन्द्र एमएम स्वास्थ्य क्लिनिक, सर्केगाडमा भयो। आरोपित थापा सहित सोही ठाउँका १८ वर्षीय अपिन थापा र १९ वर्षीय लोकेन्द्र थापाले मदिरा सेवन गरी कुटपिट गरेको भन्दै प्रहरीले असोज ६ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालय, हुम्लाले विर्जन थापालाई असोज १९ गते ५ हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गऱ्यो भने अन्य दुई जना आरोपित फरार रहेको डिएसपी रवीन्द्र खनालले बताए।

तालिका ८.६.३.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट			१	१		७	७
घाइते						१	१
धम्की						१	१
जातीय विभेद			१	१	१	२	३
बाल अधिकार	बलात्कार				३		३
	यौन दुर्व्यवहार				१		१
	जम्मा				३		३
महिला अधिकार	बलात्कार				३		३
	यौन दुर्व्यवहार	१		१			
	बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
	जम्मा	१		१	३		३
कूल जम्मा		१	३	३	७	११	१८

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ४० महिला र ८० पुरुष गरी १ सय २० जनाको कारागार भवन निर्माणाधीन छ। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक अहेब र एक हेल्थ असिस्टेन्टको दरबन्दी रहेको भए पनि रिक्त छ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष देवानी मुद्दातर्फ १२ मध्ये आठ थान फैसला र चार थान बाँकी छन्। फौजदारी मुद्दातर्फ २४ थानमध्ये पाँच थान फैसला भए भने १९ थान बाँकी छन्। दुई वर्षभन्दा पुराना मुद्दा देवानी तर्फ छैनन्। फौजदारी तर्फ चार थानमध्ये तीन थान फैसला हुन बाँकी छन्। यस वर्ष स्थानीय तहको उप निर्वाचनमा न्यायाधीश खटिनु परेकाले कम मुद्दा फैसला भएको स्रेस्तेदार ज्ञानबहादुर खत्रीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष हुम्ला जिल्लामा बलात्कार घटनामा दुई र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा एक गरी तीन जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय १८ आधारभूत र २८ माध्यमिक विद्यालय छन्। ४ सय १८ शिक्षक दरबन्दी रहेकामा चार दरबन्दी मिलान हुन बाँकी छ। यस वर्ष ११ हजार ९ सय ७ बालक र १२ हजार २ सय २० जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका ३ सय ९ बालक र २ सय २१ बालिका छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय एउटा छ। द्वन्द्वपीडित परिवारका ११ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए। यस वर्ष २ हजार ८६ दलित बालक र २ हजार ९१ दलित बालिका विद्यालय भर्ना भए। शहीद परिवारका एक जनाले १६ हजार र द्वन्द्वपीडित परिवारका ११ बालबालिकाले १ लाख ५४ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए। दलित, अपाङ्ग, सहिद परिवार, जनजाति आदिलाई उच्च तहसम्म निःशुल्क रूपमा शिक्षा प्रदान हुन नसकेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्रमुख योगेश आले मगरले बताए। विद्यालयमा खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सहक्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा राज्यको खर्चमा निःशुल्क

तालिका ८.६.१.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

उपलब्ध हुने भनिए पनि यो सुविधा २८ ओटा विद्यालयमा मात्रै छ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ४१ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घर निकाला गरिएका चार, खान/लाउन नदिएको नौ, अर्की पत्नी ल्याएर हेला गरेको दुई र सामान्य घरायसी झगडाका २६ उजुरी छन्। यीमध्ये ३९ उजुरीमा मेलमिलाप भयो भने दुई ओटा उजुरी कारवाही प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रका प्रहरी जवान प्रसान्त सार्कीले बताए।

यो वर्ष हुम्ला जिल्लामा बलात्कारका घटनामा दुई, यौन दुर्व्यवहार घटनामा एक र बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा एक गरी चार जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

जातीय विभेद

खार्पुनाथ गाउँपालिका-४ छिप्राका अपाङ्गता भएका १४ वर्षीय बालक, २० वर्षीय उवजन परियार र ४० वर्षीया भीमला दमाइलाई ०८१ पुस १२ गते दलित भनेर घरनिकाला गरेको आरोपमा सोही ठाउँका २० वर्षीय रामराज रावल, २१ वर्षीय विशाल रावल, २३ वर्षीय लोकेन्द्र रावल, २४ वर्षीय रामकृष्ण रावल, २७ वर्षीय प्रेम रावल, ३० वर्षीय सर्जन रावल र ४५ वर्षीय रामबहादुर रावलविरुद्ध पीडित पक्षले पुस १३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। गाउँ नजिकै साना-साना बालबालिकाहरू पुस ११ गते फुटबल खेलिरहेको समयमा दुवै पक्षका बालबालिकाहरूको विवाद भएपछि रावल पक्षका विशाल रावल र रामराज रावल आएर बालकलाई कुटपिट गरेको बालकका बुबा झानसिङ परियारले बताए। कुटपिटबाट टाउको, घाँटी, हात र खुट्टामा चोट लागेका घाइतेहरूको उपचार जिल्ला अस्पतालमा भयो। पीडितको उजुरीका आधारमा घटनामा संलग्न व्यक्तिहरूलाई झिकाइ छलफल गर्ने इन्स्पेक्टर सुरेश सुवेदीले बताए।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

तोडफोड

सिमकोट गाउँपालिका-५ को तल्लो गाउँमा निर्माण गरिएको सूचना केन्द्र भवन ०८१ वैशाख ७ गतेदेखि नियमित रूपमा पहिचान नखुलेको व्यक्तिले तोडफोड गर्दै आएको वडा अध्यक्ष चीनबहादुर रावतले बताए। सूचना केन्द्रको तीनकोठे पक्की भवनको झ्याल, ढोका र झ्यालमा लगाइएको सिसा समेत फुटाएर क्षति गरेको वडाध्यक्ष रावतले बताए। भवन तोडफोड गरिएका विषयमा वडाध्यक्षले वैशाख १० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा जानकारी गराएका थिए। तोडफोडमा संलग्नको खोजी कार्य भइरहेको प्रहरीले जनायो। तोडफोडबाट करिब १ लाख रुपियाँ बराबरको क्षति भएको वडाध्यक्ष चीनबहादुर रावतले बताए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

हुम्लामा यो वर्ष २२ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

हुम्लामा ईंटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष हुम्ला जिल्लामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

हुम्लामा ११ हजार २ सय ४ घरधुरीमा खानेपानीका धारा वितरित छन्। जस अनुसार जिल्लामा २३ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा पाँच सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक अस्पताल, एक सामुदायिक अस्पताल र २६ स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य चौकीबाट नि:शुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या ४० रहेको छ। सरकारी अस्पतालमा तीन जना विशेषज्ञको दरबन्दी रहेकोमा सबै रिक्त छ। १ सय ९० जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दीमा ४५ रिक्त र १ सय ४५ कार्यरत छन्। जिल्लामा १६ हजार १ सय ३० जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा पनि ६ सय ६० जनाको बीमा गरिएको छ। जिल्लाका १ सय ६ जना बालबालिकामा पुड्कोपन, ४ सय ६८ जना बालबालिकामा कमतौल, ५४ जनामा रक्तअल्पता रहेको छ। जिल्ला अस्पताल हुम्लामा दरबन्दी अनुसारको पदपूर्ति नभए पनि करार सेवाबाट सेवा प्रवाह भई रहेको स्वास्थ्य सेवा कार्यालय, हुम्लाका प्रमुख प्रतीक्षा भारतीले बताइन्। विशेष गरेर हुम्ला जस्तो अति विकट क्षेत्रमा डाक्टरहरूको सेवासुविधा पर्याप्त मात्रामा नहुनु र सेवा दिनलाई पनि कठिनाइ भएकाले उनीहरू हुम्लामा आउन नमान्ने र सुविधा सम्पन्न अस्पतालतर्फ केन्द्रित हुने गरेकोले दरबन्दी रिक्त भएको प्रमुख भारतीले बताइन्। यो वर्ष स्वास्थ्य बीमा गर्नेको संख्या वृद्धि भएको छ। स्वास्थ्य बीमाको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुँदा यसको प्रभावकारिता कमजोर हुँदै गएको स्वास्थ्य बीमाका सहजकर्ता नरेश ठकुल्लाले बताए।

तालिका ८.६.३.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार

घटनाको प्रकार	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	१	२
यौन दुर्व्यवहार	१		१
जम्मा	२	१	३

महिला अधिकार

घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार		२	२
यौन दुर्व्यवहार	१		१
बेचबिखन तथा ओसारपसार		१	१
जम्मा	१	३	४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.४ जुम्ला

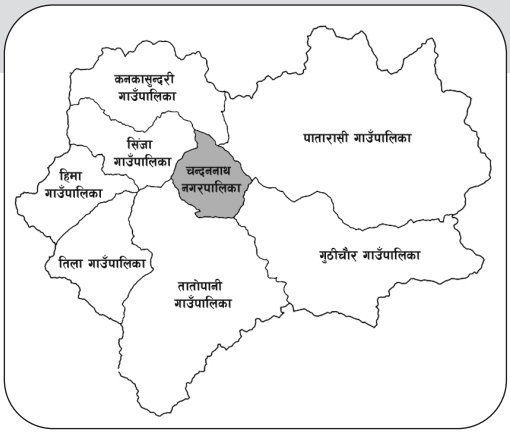

जम्मा जनसङ्ख्या	१,१८,३४९
महिला	५९,१२१
घर परिवार सङ्ख्या	२४,४२२
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,३९४
साक्षरता प्रतिशत	७०.२०
आश्रित जनसङ्ख्या	६०,०३३
अपाङ्गता भएका	२,७०७

यस वर्ष जुम्ला जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनामा एक जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा १४ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी १७ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको बन्दी क्षमता ८० महिला र १ सय २० जना पुरुष गरी २ सय जनाको छ। कारागारमा ६ महिला १ सय १८ पुरुष गरी १ सय २४ जना कैदीबन्दी छन्। कैदी/बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कारागारमा दुई जना पुरुष ज्येष्ठ नागरिक रहेको कारागार प्रमुख गयाप्रसाद पाण्डेले बताए।

कारागारमा मृत्यु

खत्याड गाउँपालिका-३ मुगु घर भई हाल जुम्ला कारागारमा रहेका ३४ वर्षीय प्रदीप टमटाको २०८१ साउन २० गते मृत्यु भयो। उच्च रक्तचापका कारण कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान शिक्षण अस्पताल जुम्लामा मृत्यु भएको जेलर जयप्रसाद पाण्डेले बताए। उनी साउन २० गते बिहान ब्याडमिन्टन खेलिसकेपछि खाना खानु अघि 'छाती दुख्यो' भनेर कारागारको गल्लीमा ढलेको पाण्डेको उपचारका लागि अस्पताल पुऱ्याएको दुई घण्टापछि मृत्यु भएको जेलर पाण्डेले बताए। उच्च अदालत सुर्खेत, जुम्ला इजलासले बलात्कार घटनामा प्रदीपलाई २०७९ साउन महिनामा पाँच वर्ष कैद तोकेको थियो।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय २४ थानमध्ये १९ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ९० थानमध्ये २० थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा ३ थान छन् भने देवानी मुद्दा एक थान बाँकी छ।

उच्च अदालत सुर्खेत जुम्ला इजलास

चार जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत, सुर्खेत, जुम्ला इजलासमा दुई जना कार्यरत, एक जना काजमा र एक रिक्त छ। यस वर्षका लागि दुनियावादी देवानीका पाँच थान, दुनियावादी फौजदारीका दुई थान, सरकारवादी फौजदारीका ९१ थान र सुरु क्षेत्राधिकारबाट २६ थान मुद्दा जिम्मेवारी सरेका आएका थिए। यो वर्ष दर्ता भएका फौजदारी मुद्दाको सरकारवादीतर्फ ७४ थान उजुरी परे। अघिल्लो वर्षका जिम्मेवारी सरेका समेत ६१ थान मुद्दा फैसला भए।

बाल अधिकार

यस वर्ष जुम्ला जिल्लामा बलात्कार घटनामा चार जना र यौन दुर्व्यवहार घटनामा तीन बालिका गरी सात जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय ४५ आधारभूत र ५५ माध्यमिक विद्यालय छन्। यस वर्ष २१ हजार ९ सय ७७ बालक र २१ सय ४ सय ४२ जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका ५३ बालिका र ६९ बालक छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय ९१ ओटा छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका २१ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए। वैदेशिक रोजगारीमा गएर मृत्यु भएका परिवारका एक जना बालबालिकामध्ये आधारभूत तहमा प्रति विद्यार्थी ९ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए। शहीद र द्वन्द्वपीडित परिवारका २१ बालबालिकाले ३ लाख रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए।

तालिका ८.६.४.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट					३	३
कारागारमा मृत्यु		१	१			
हत्या				१	१	३
बाल अधिकार	बलात्कार			४		४
	यौन दुर्व्यवहार			३		३
	जम्मा			७		७
महिला अधिकार	बलात्कार			१		१
	हाडनाता करणी			१		१
	घरेलु हिंसा			४		४
	जम्मा			६		६
कूल जम्मा		१	१	१४	३	१७

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

यौन दुर्व्यवहार

१७ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख १६ गते सिंजा गाउँपालिका- ३ का २१ वर्षीय ललीं बुढाले बलात्कार यौन दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा पीडित पक्षले वैशाख १७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरी आरोपितलाई वैशाख १७ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको भदौ २३ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुर ठहर गर्दै ५ हजार रुपियाँ जरिबानासहित १५ दिन कैद सजायको फैसला सुनायो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २९ जना महिलाले महिला तथा बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घर निकाला गरिएका २२, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका एक, अर्की पत्नी ल्याएर हेला गरेको एक र सामान्य घरायसी झगडाका पाँच उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले २६ ओटामा मिलापत्र गरायो भने ३ ओटा उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी छेदिलाल कामतीले बताए।

यो वर्ष जुम्ला जिल्लामा बलात्कारका घटनामा एक, हाडनाता करणी घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा चार जनासहित ६ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

जुम्लामा यो वर्ष २ सय ३९ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

जुम्लामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष जुम्लामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

जुम्लामा २४ हजार ४ सय २२ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। ४०.४७ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १० ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक प्राथामिक स्वास्थ्य केन्द्र, २८ स्वास्थ्य चौकी छन्। स्वीकृति दरबन्दी १ सय ७७ जना रहेकोमा करार १ सय ८७ गरी ३ सय ८६ जना स्वास्थ्यकर्मी कार्यरत छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि ३५ प्रकारका औषधी स्वास्थ्य चौकीमा पाइने गरेको छ। जिल्लामा ९५ हजार ६ सय ७५ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा पनि ३ हजार ३ सय ९१ जनाको बीमा गरिएको छ। २०७७ मङ्सिर १५ गते शिलान्यास भएका दुई ओटा अस्पतालमध्ये दुवैको निर्माण कार्य पूरा भएको छैन।

जुम्लाका अधिकांश गाउँमा बर्थिङ सेन्टर नहुँदा गर्भवती महिला घरमै सुत्केरी हुन बाध्य छन्। गुठीचौर, पातारासी, तिला, कनकासुन्दरी तातोपानी, सिंजा गाउँपालिकाका दुर्गम गाउँबस्तीका महिलाले सहजै प्रसूती सेवा पाउन सकेका छैनन्। कनकासुन्दरी गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाका अनुसार लेकपुर गाउँबाट मात्रै २० देखि २२ जना महिलाहरू बर्सेनि सुत्केरी हुने गरेका छन्। गाउँपालिकामा एम्बुलेन्स पनि छ। तर, गाउँमा सडक नजोडिएकोले एम्बुलेन्स जाँदैन। सुत्केरी, बिरामी बोक्ने राम्रो स्ट्रेचर समेत छैन।

तालिका ८.६.४.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार		१	३	४
यौन दुर्व्यवहार	१		२	३
जम्मा	१	१	५	७

महिला अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	४	४
बलात्कार	२	२
जम्मा	६	६

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	२	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.५ कालीकोट

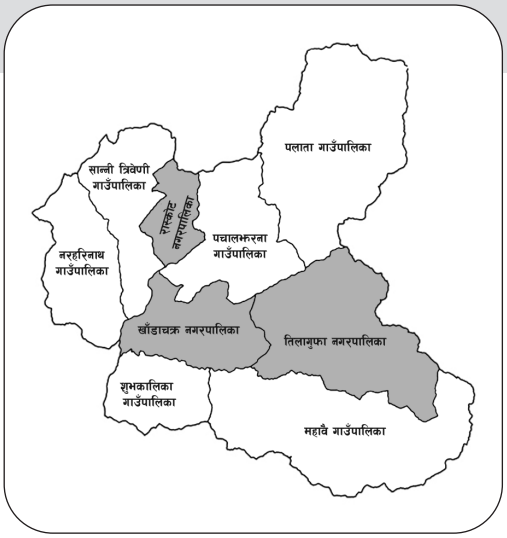

जम्मा जनसङ्ख्या	१,४५,२९२
महिला	७३,०४७
घर परिवार सङ्ख्या	२६,७७०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१,१३२
साक्षरता प्रतिशत	७२.७२
आश्रित जनसङ्ख्या	८२,९५४
अपाङ्गता भएका	४,२४५

यस वर्ष कालीकोट जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा १९ जना महिला र दुई जना पुरुष सहित २२ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ११ जना महिला पीडित भए।

तालिका ८.६.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		१		१
हत्या		१		१
जातीय विभेद			१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	६		६
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		१	१
	जम्मा	६	१	७
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	५		५
	बलात्कार	५		५
	सामूहिक बलात्कार	१		१
	जम्मा	११		११
कूल जम्मा		१९	३	३१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कुटपिट

अन्य पक्षबाट

महावै गाउँपालिका-३ निवासी सो वडाका वडाध्यक्ष ५१ वर्षीय पदमबहादुर सिंहलाई ०८१ पुस ५ गते साँझ घरमा बसिरहेको समयमा धारिलो हतियार प्रहार गरी घाइते बनाएको आरोपमा सोही वडा रातोटोलका १९ वर्षीय जीवन सिंह, २१ वर्षीय तारा सिंह, २० वर्षीय टोप सिंह र २१ वर्षीया घमण्ड शाहीविरुद्ध पीडितले पुस ७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। आरोपितहरूलाई प्रहरीले पुस ९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितहरूले उपभोक्ता समिति बनाउँदा आफूहरूलाई समितिमा नराखेको भन्दै कुटपिट गरेको पीडितले बताए। टाउकोमा गम्भीर चोट लागेका पीडितको जिल्ला अस्पतालमा उपचार हुन नसकेपछि प्रदेश अस्पताल, सुर्खेतमा उपचार भयो। यो वर्षको अन्त्यसम्म घटनाको अनुसन्धान भइरहेको प्रहरीले जनायो।

तालिका ८.६.५.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १० महिला र १५ पुरुष गरी २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा पाँच महिला र ४९ पुरुष गरी ५४ जना कैदीबन्दी छन्। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जनाको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कारागारमा तीन पुरुष र पाँच महिला गरी आठ जना ज्येष्ठ नागरिक रहेको जेलर मानबहादुर विकले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय ५२ थानमध्ये ६४ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ८१ थानमध्ये ३६ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी र देवानी मुद्दा छैनन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष कालीकोट जिल्लामा बलात्कार घटनामा ६ र विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायका घटनामा एक गरी सात जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएका एक जना बालिका पीडित भए।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ८९ आधारभूत र ७७ माध्यमिक विद्यालय छन्। १ हजार २१ शिक्षक दरबन्दी रहेको छ। यस वर्ष २५ हजार ८ सय ७१ बालक र २६ हजार ५ सय २७ बालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका ७२ बालिका र ८५ बालक छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय १ सय ७५ ओटा छन्। यस वर्ष जिल्लाभर ८ हजार ८ सय ८ दलित बालक र ९ हजार ८५ दलित बालिका विद्यालय भर्ना भए। शहीद परिवारका चार जनाले ७२ हजार र द्वन्द्वपीडित परिवारका २७ बालबालिकाले ४ लाख ५ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए।

विद्यालयमा शारीरिक दण्ड सजाय

१५ वर्षीय बालकलाई ०८१ पुस ४ गते कुटपिट गरेको आरोपमा खाँडाचक्र नगरपालिका-७ स्थित कालिका माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक ४२ वर्षीय खेमराज शाहीविरुद्ध पीडित पक्षले पुस ५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा दियो। विद्यालयमा कलम लिएर नआएको आरोपमा आरोपित शाहीले कुटपिट गरी घाइते बनाएको पीडित पक्षले दिएको उजुरीमा उल्लेख छ। घटनाका आरोपित विरुद्ध थप अनुसन्धान भइरहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका सूचना अधिकारी गोविन्द चौधरीले बताए। पीडितको उपचार जिल्ला अस्पतालमा भयो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै १५ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा खानलाउन नदिएका एक, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका एक र सामान्य घरायसी झगडाका १३ उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले १४ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने एक उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयले जनायो।

यो वर्ष कालीकोट जिल्लामा बलात्कारका घटनामा पाँच, सामूहिक बलात्कार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा पाँच गरी ११ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

जातीय विभेद

सान्नीत्रिवेणी गाउँपालिका-९ का वडाध्यक्ष ४२ वर्षीय नरपति तिरुवालाई ०८० फागुन २७ गते जातीय विभेद शब्द प्रयोग गरी गाली गरेको आरोपमा सोही गाउँपालिका-८ का स्थित स्वास्थ्य चौकी मुन्नामा कार्यरत अहेब २८ वर्षीय तपेन्द्र बुढाविरुद्ध पीडितले फागुन २८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। प्रहरीले आरोपितलाई फागुन २९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतले फागुन ३० गते आरोपितलाई साधारण तारेखमा रिहा गर्ने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मान वअधिकार

बसाइँसराइ

कालीकोट जिल्लामा यो वर्ष २ सय ९३ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

कालिकोटमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष कालिकोटमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

जुम्लामा २६ हजार ७ सय ७० घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ३५ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीका धाराको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा एउटा सार्वजनिक शौचालय छ।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक प्राथामिक स्वास्थ्य केन्द्र, २८ स्वास्थ्य चौकी छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि ३५ प्रकारका औषधी स्वास्थ्य चौकीमा पाइने गरेको छ। जिल्लामा ९५ हजार ६ सय ७५ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा ३ हजार ३ सय ९१ जनाको बीमा गरिएको छ।

तालिका ८.६.५.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		१		१
बलात्कार	१	३	३	६
जम्मा	१	३	३	७

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३	१	१	५
बलात्कार		५	१	६
जम्मा	३	६	३	११

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.६ दैलेख

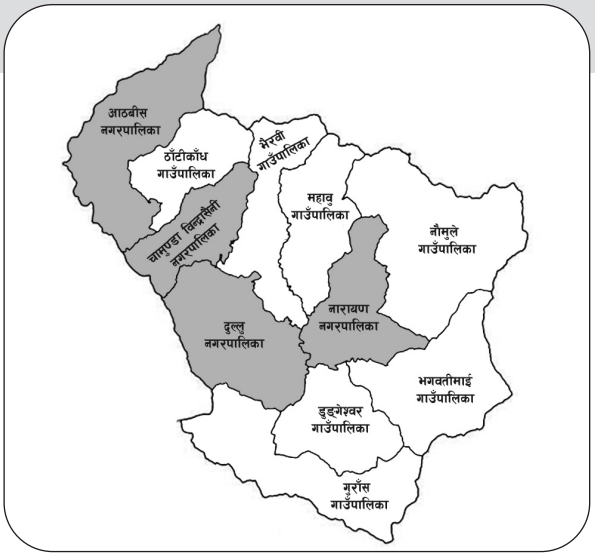

जम्मा जनसङ्ख्या	२,५२,३१३
महिला	१,३१,५३९
घर परिवार सङ्ख्या	५४,५९४
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	४,५४३
साक्षरता प्रतिशत	७५.५०
आश्रित जनसङ्ख्या	१,३८,५३४
अपाङ्गता भएका	७,९६०

यस वर्ष दैलेख जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ५५ जना महिला र १६ जना पुरुष गरी ७१ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १६ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३१ जना महिला पीडित भए।

कुटपिट

अन्यपक्षबाट

नारायण नगरपालिका-३ भूर्ती घर भई नेपाल राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालयकी शिक्षिका ३९ वर्षीया उमा मल्ललाई ०८० पुस २५ गते नारायण नगरपालिका-१० भवानीका ४२ वर्षीय दलबहादुर बिकले मदिरा सेवन गरी हातपात गरेको आरोपमा पीडित पक्षले पुस २५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आफ्नो छोरालाई विद्यालयमा कुटपिट गरेको भन्दै आरोपितले आफूलाई हातपात गरेको पीडितको उजुरीमा उल्लेख थियो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयले चैत २७ गते आरोपितलाई १ हजार रुपियाँ जरिबाना गरेको प्रशासन कार्यालयका मुद्दा शाखाका इञ्चार्ज नासु बिष्णुबहादुर थापाले बताए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १ सय जनाको रहेको छ। कारागारमा १६ महिला र १ सय ४७ परुष गरी १ सय ६३ जना छन्। कारागारमा आश्रित बालबालिका एक जना छन्। कैदीबन्दीहरूको स्वास्थ्य परीक्षण दैलेख अस्पतालमा मासिक रूपमा गर्ने गरिएको जेलर लिलु गिरीले बताए। कारागारमा ज्येष्ठ नागरिक पाँच जना छन्। महिला र पुरुष गरी छुट्टाछुट्टै भवनहरूमा जोडिएका धाराहरूमा पानी निकै सानो आउने भएकोले खानेपानी र नुहाउने लगायत सरसफाइका लागि पानी अभाव हुने गरेको कैदीबन्दीहरूले गुनासो गरे।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा यो वर्ष ४ सय ६२ थान मुद्दा दर्ता भयो। जसमा फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय ९१ थानमा र त्यसमध्ये १ सय ६९ थान मद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ २ सय ७१ थानमध्ये १ सय ६४ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा डेढ वर्ष नाघेका चार थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेका र दुई वर्ष नाघेका मुद्दा नरहेको अदालतका सूचना अधिकारी नासु हरिप्रसाद उपाध्यायले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष दैलेख जिल्लामा बलात्कार घटनामा नौ, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा एक र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा ६ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ४ सय ३२ आधारभूत र ९१ माध्यमिक विद्यालय छन्। यस वर्ष दैलेखमा ३८ हजार १ सय ४५ बालक र ३७ हजार १ सय तीन जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका १ सय ५६ बालिका र २ सय १९ जना बालक छन्। कूल विद्यार्थीमध्ये ९ हजार ३ सय १५ दलित बालक र ९ हजार ८ सय ३४ दलित बालिका छन्। दुल्लुमा दृष्टिबिहीन र सदरमुकाममा बहिरा विद्यार्थीका लागि स्रोत कक्षा सञ्चालमा रहेको छ। यी विद्यालयमा अध्ययरत बालबालिकालाई आवासको सुविधा समेत छ।

यौन दुर्व्यवहार

१३ वर्षीया बालिकालाई ०८१ जेठ ८ गते यौन दुर्व्यवहार गरेको भन्दै दुल्लू नगरपालिका-१३ मालिकाका ५२ वर्षीय प्रदीप शाहीविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ ९ गते प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई जेठ १६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला न्यायाधीश कुलप्रसाद पाण्डेको ०८१ मङ्सिर १८ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ६ महिना कैद, २५ हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति र ५ हजार जरिबाना फैसला गरेको स्रेस्तेदार उपसचिव बीरेन्द्रबहादुर मल्लले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारको भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २ सय ६२ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका १२, खानलाउन नदिएका २१, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका २१ र सामान्य घरायसी झगडाका २ सय ८ उजुरी छन्। यीमध्ये केन्द्रले २ सय ४० ओटामा मेलमिलाप गरायो भने २२ ओटा उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका सूचना अधिकारी इन्स्पेक्टर लालबहादुर सुनारले बताए।

यो वर्ष दैलेख जिल्लामा बलात्कारका घटनामा सात, यौन दुर्व्यवहार घटनामा एक, हाडनाता करणी घटनामा एक, बोक्सीको आरोप घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा २० गरी ३१ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

तालिका ८.६.६.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		३	५	८
घाइते		३	५	८
हत्या		३	६	८
बाल अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार	१		१
	बलात्कार	९		९
	यौन दुर्व्यवहार	६		६
	जम्मा	१६		१६
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३०		३०
	'बोक्सी'को आरोप	३		३
	बलात्कार	७		७
	यौन दुर्व्यवहार	१		१
	हाडनाता करणी	१		१
	जम्मा	३१		३१
कूल जम्मा		५५	१६	७१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

घरेलु हिंसा

२६ वर्षीया महिलाले आफूलाई ०८० माघ २७ गते पति २६ वर्षीय पतिले कुटपिट गरेको भन्दै माघ २८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दिइन्। सेवा केन्द्रले माघ २९ गते दुवै पक्षलाई बोलाएर छलफल गराएकोमा सहमति हुन नसकेको सेवा केन्द्रका इञ्चार्ज असई चन्द्रबहादुर बनगडीले बताए। पीडित महिला ५ वर्षको छोरा र ७ वर्षकी छोरीसहित माइतीमा बस्दै आएकी थिइन्। प्रहरीमा उजुरी दिएको विषयमा आरोपितले चैत १५ गते माइतीघरमै कुटपिट गरेको विषयमा जिल्ला प्रहरी कार्यालय दैलेखमा चैत १६ गते उजुरी दिएपछि प्रहरीले चैत १७ गते अभद्र व्यवहार मुद्दामा थुनामा राखी अनुसन्धान सकेर चैत २८ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा अभियोग दर्ता गऱ्यो। प्रमुख जिल्ला अधिकारी खिमराज भुषालको ०८१ जेठ १६ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ५ हजार रुपियाँ जरिबानाको आदेश गरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालय दैलेखका मुद्दा शाखा प्रमुख बिष्णु थापाले बताए।

'बोक्सी' आरोप

नारायण नगरपालिका-४ सोतकी २३ वर्षीया पदमकुमारी बुढालाई ०८१ जेठ २४ गते 'बोक्सी'को आरोपमा कुटपिट गरेको भन्दै देवरानी २३ वर्षीया कल्पना सिंहविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ २५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले जेठ २६ गते दुवै पक्षलाई बोलाएर छलफल गराएकोमा सहमति हुन नसकेको महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रका इञ्चार्ज असई चन्द्रबहादुर बनगडीले बताइन्। पीडितको जेठ २५ गते दैलेख अस्पतालमा उपचार भयो।

चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिका-६ लैनचौरकी ४५ वर्षीया चन्द्रा नेपालीलाई ०८१ भदौ ७ गते 'बोक्सी'को आरोप लगाएको भन्दै चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिका-६ लैनचौरकी ३० वर्षीया दिपा नेपाली, ५० वर्षीया सितली नेपाली र ७० वर्षीय नौले नेपालीविरुद्ध पीडित पक्षले भदौ ७ गते प्रहरीमा उजुरी दिए। घटना लगत्तै मुख्य आरोपित फरार भएकोले खोजी र घटनाको अनुसन्धान भइरहेको प्रहरीले जनाएको छ।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

दैलेख जिल्लामा यो वर्ष १ हजार जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

दैलेखमा ईंटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष दैलेखमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

दैलेखमा ५४ हजार ५ सय ९४ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ९१ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा ३४ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्ला सदरमुकाम र निर्वाचन क्षेत्र नं. २ को क्षेत्रीय मुकाममा दुल्लूमा एकसमेत गरी दैलेखमा दुई सरकारी अस्पताल, नौ सामुदायिक अस्पताल, ५६ स्वास्थ्य चौकी, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र छन्। सदरमुकामस्थित सरकारी अस्पतालमा नौ जना विशेषज्ञको दरबन्दी रिक्त छ। तर, अस्पताल व्यवस्थापन समितिले दुई जना अस्थायी र तीनजना ओजेटीसमत पाँच जना चिकित्सक करारमा राखेर सेवा प्रदान गरिरहेको छ। जिल्लामा ३७ हजार ९ सय ८८ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएको भए पनि यो वर्ष करिब ५ सय जनाले नवीकरण नगरेको, ज्येष्ठ नागरिक, महिला स्वास्थ्य स्वयम्सेविका, 'क' वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्ति समेत ११ हजार ४ सय ८२ जनाको निशुल्क बीमा गरिएको स्वास्थ्य बीमा बोर्ड, दैलेखका कार्यालय प्रमुख प्रेमसिंह सुनारले बताए।

तालिका ८.६.६.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार		१		१
बलात्कार	१	१	७	९
यौन दुर्व्यवहार	३		३	६
जम्मा	४	२	१०	१६

महिला अधिकार						
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	१	२	६	१	१०	२०
'बोक्सी'को आरोप			२			२
बलात्कार				३	५	८
यौन दुर्व्यवहार			१			१
जम्मा	१	२	९	४	१५	३१

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	८	८

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.७ जाजरकोट

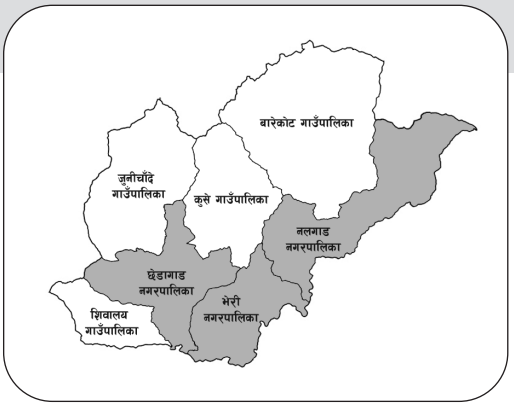

जम्मा जनसङ्ख्या	१,८९,३६०
महिला	९५,२९७
घर परिवार सङ्ख्या	३७,४५३
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,४७५
साक्षरता प्रतिशत	७५.५०
आश्रित जनसङ्ख्या	१,०६,६९२
अपाङ्गता भएका	९,३६३

यस वर्ष जाजरकोट जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ३९ जना महिला र १३ जना पुरुष गरी ५२ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गर्‍यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा आठ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २९ जना महिला पीडित भए।

कुटपिट/दुर्व्यवहार

नलगाड नगरपालिका-२ छेप्कास्थित खण्डमा इलाका प्रहरी कार्यालय, दल्लीमा कार्यरत प्रहरी सहायक हवल्दार ३३ वर्षीय विक्रमबहादुर पुनलाई असार ५ गते ड्यूटीमा खटिएको अवस्थामा बारेकोट गाँउपालिका -१ का ३२ वर्षीय विरु नेपालीले मादकपदार्थ सेवन गरी गालीगलौज गरी अभद्र व्यवहार गरेको भन्दै पीडितले असार ५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। प्रहरीले आरोपितलाई असार ५ गते गिरफ्तार गर्‍यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा भएको छलफलपछि असार ११ गते ५ हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा भए। जिल्ला प्रशासन कार्यालयको असोज १५ गतेको इजलासले आरोपित ५ हजार रुपियाँ जरिबाना हुने फैसला गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी पुरुषोत्तम पाण्डेले बताए।

जिल्ला प्रहरी कार्यालयका हवलदार ३४ वर्षीय बेलु खत्रीलाई ०८० फागुन २७ गते ड्यूटीमा खटिएको अवस्थामा कुटपिट तथा अभद्र व्यवहार गरेको आरोपमा भेरी नगरपालिका-४ का २५ वर्षीय प्रमोदजंग शाह, २२ वर्षीय प्रेम खडका, २० वर्षीय गणेश शाही र भेरी नगरपालिका-३ का २१ वर्षीय सिजन शाहविरुद्ध पीडितले फागुन २९ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा उजुरी दिए। प्रहरीले अरोपितलाई लाई सोही दिन घरबाटै गिरफ्तार गर्‍यो। प्रहरीले आरोपित विरुद्ध ०८० फागुन २९ गते कुटपिट तथा अभद्र व्यवहारसम्बन्धी मुद्दा जिल्ला प्रशासनमा दर्ता गर्‍यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयले ०८० चैत ९ गते आरोपितहरूलाई जनही ५ हजार रुपियाँ जरिबाना र १४ दिन कैद गर्ने फैसला सुनायो।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ३७ र कैदी नतोकिएका ४० जना थुनुवा गरी ७७ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा चार जना ज्येष्ठ नागरिक छन् । क्षमताभन्दा दुई गुणा कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षण कारागारमै हुने गरेको छ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष देवानी मुद्दातर्फ १ सय ३४ र फौजदारी मुद्दातर्फ ७२ थान फैसला हुन बाँकी छन्। भूकम्प अघि आफ्नै भवनबाट सेवा प्रवाह गरेको अदालत हाल सरकारी वकिलको कार्यालयको तल्लो तलाको पाँच ओटा कोठामा सीमित भएको छ।

एउटै कोठाबाट दुई, तीन ओटा फाँटका सेवा सञ्चालन गर्नुपरेको जिल्ला अदालतका सेरेस्तेदार इन्द्रबहादुर कार्कीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष जाजरकोट जिल्लामा बलात्कार घटनामा तीन र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा पाँच गरी आठ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ६३ प्रावि, निमावि ८१, मावि ७६ र उच्च मावि २१ रहेका छन। विद्यालयहरूले भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतको सुविधा पाउन सकेका छैनन्।

गत वर्ष जाजरकोट जिल्लाको बारेकोट गाउँपालिका-१ रामिडाँडा केन्द्रविन्दु भई गएको भूकम्पले २ सय ८९ विद्यालय पूर्ण र ५ सय ९८ विद्यालय आंशिक क्षति भए। भूकम्पले विद्यालयको भवन क्षति भएपछि १ सय १ ओटा सिकाइ केन्द्र निर्माण गरिएको थियो । सोही सिकाइ केन्द्रबाट हाल पठनपाठन भइरहेको छ। भूकम्पले क्षति गरेका विद्यालय भवन पुनर्निर्माणका लागि कर्णाली प्रदेश सरकारले करिब २५ करोड विनियोजन गरे पनि काम सुरु भएको छैन। विद्यालयमा शौचालय, खानेपानी, अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठा नहुँदा बालबालिकालाई समस्या हुने गरेको छ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भएको भन्दै महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा ४३ उजुरी दर्ता भएका थिए। जसमा ३६ ओटा उजुरीमा मेलमिलाप भएको, सात उजुरी कानुनी प्रक्रियामा गएको सेवा केन्द्रकी असइ पार्वता खड्काले बताइन्।

यो वर्ष जाजरकोट जिल्लामा बलात्कारका घटनामा चार, बलात्कार प्रयासका दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा २३ गरी २९ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

गत वर्ष गएको भूकम्पले जिल्लाका ३५ हजार १ सय ४० घरमा क्षति पुगेको थियो। सरकारले

तालिका ८.६.७.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट			६	६
अमानवीय व्यवहार		१		१
घाइते			३	३
हत्या		१		१
धम्की			४	४
बाल अधिकार	बलात्कार	३		३
	यौन दुर्व्यवहार	५		५
	जम्मा	८		८
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	२३		२३
	बलात्कार	४		४
	बलात्कार प्रयास	२		२
	जम्मा	२९		२९
कूल जम्मा		३९	१३	५२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

अस्थायी आवासको लागि दिने भनेको दोस्रो किस्ता यो वर्षको अन्त्यसम्म स्थानीयहरूले पाएका छैनन्। कर्णाली प्रदेश सरकारले चालु आर्थिक वर्षमा जिल्लाका सात ओटै गाउँ तथा नगरपालिकाका स्वास्थ्य चौकी र विद्यालय भवन निर्माण गर्नका लागि २५ करोड विनियोजन गरे पनि विद्यालय र स्वास्थ्य चौकीका भवन निर्माण कार्य शुरु हुन सकेको छैन। भूकम्पले मुहान भाँसिएपछि खानेपानीको समस्या भएको छ।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

जाजरकोट जिल्लामा यो वर्ष ५ सय १० जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

जाजरकोटमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना स्थापना भएको छैन।

स्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष जाजरकोटमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

जाजरकोटमा ३७ हजार ४ सय ५३ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ८० प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन् कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा सात ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक अस्पताल, तीन प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र ३० स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा नि:शुल्क पाइने औषधीको ७५ प्रकारको रहेको छ। ५० शैयाको अत्याधुनिक अस्पतालको भवन भए पनि सेवा प्रवाहका हिसाबले उपकरण अभाव, विशेषज्ञ चिकित्सको अभाव रहेको छ।

जिल्लामा चार प्रतिशत बालबालिकामा पुड्कोपन, ५३ प्रतिशत बालबालिकामा कमतौल र दुई प्रतिशतमा रक्तअल्पता रहेको छ। जसमध्ये महिला ३५ प्रतिशत रहेका छन्।

स्वास्थ्य बीमाको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुँदा यसको प्रभावकारिता कमजोर हुँदै गएको छ। स्वास्थ्य बीमा लिन अपनाउनुपर्ने झन्झटिलो प्रकृयाका कारण यसप्रति सेवाग्राहीको चासो कम हुँदै गएको स्थानीयले बताए।

तालिका ८.६.७.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार		३	३
यौन दुर्व्यवहार	१	४	५
जम्मा	१	७	८

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३०	१	२		३३
बलात्कार				४	४
बलात्कार प्रयास				२	२
जम्मा	३०	१	२	६	३९

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.८ रूकुम पश्चिम

जम्मा जनसङ्ख्या	१,६६,७४०
महिला	८५,६४९
घर परिवार सङ्ख्या	३७,२९०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५,५८७
साक्षरता प्रतिशत	७५.७४
आश्रित जनसङ्ख्या	८७,३४६
अपाङ्गता भएका	४,२१६

यस वर्ष रुकुम पश्चिम जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ४५ जना महिला र नौ जना पुरुष गरी ५४ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा आठ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३५ जना महिला पीडित भए।

झडपमा घाइते

इलाका प्रहरी कार्यालय, बाँफिकोटमा कार्यरत प्रहरी जवान २५ वर्षीय महेन्द्रबहादुर शाही र २७ वर्षीय हिमराज खड्कालाई ०८० माघ १४ गते बाँफिकोट गाउँपालिका-३ स्यार्पुमा स्थानीयको झगडा छुट्टयाउन गएको बेला बाँफिकोट गाउँपालिका-४ का २८ वर्षीय लक्ष्मण विक, सोही ठाउँका २२ वर्षीय जनक खनाल, २२ वर्षीय कैलाश पुरी र १५ वर्षीय एक बालकले ढुङ्गा प्रहार गरी घाइते बनाए। प्रहरीले आरोपितहरूलाई सोही दिन गिरफ्तार गऱ्यो। घाइते प्रहरी जवानहरूको प्रारम्भिक उपचार जिल्ला अस्पताल र थप उपचार बाँकेको कोहलपुर मेडिकल कलेजमा भयो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश रामप्रसाद बस्यालको माघ फागुन ८ गतेको इजलासले लक्ष्मण विक, जनक खनाल, कैलाश पुरीलाई १ लाख ५० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गर्न अदेश दियो। १५ वर्षीय बालकलाई अभिभावकको जिम्मा लगाइएको इन्स्पेक्टर धर्मेन्द्र खड्काले बताए। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता पाँच महिला र २० पुरुष गरी २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका १ सय २ जना पुरुष र चार जना महिला तथा कैद नतोकिएका ३८ जना पुरुष र चार जना महिला छन्। कारागारमा दुई जना आश्रित बालक छन्। क्षमताभन्दा ६ गुणा कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना जनस्वास्थ्य निरीक्षकको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कारागार भवन जीर्ण भएकोले व्यवस्थापनमा समस्या हुने गरेको कारागारका नायब सुब्बा गौमता पुनले बताइन्। कपडा धुन र नुहाउनका लागि खोलाबाट पानी ल्याउने गरिएको पुनले बताइन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष दर्ता भएका मुद्दामध्ये देवानी मुद्दातर्फ २ सय ५५ मध्ये १ सय ११ फैसला भए। फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय ८ मध्ये ३९ थान फैसला भए।

तालिका ८.६.८.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		१	१	२
घाइते			३	३
हत्या		१	५	६
बाल अधिकार	बलात्कार	५		५
	सामूहिक बलात्कार	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	जम्मा	८		८
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३४		३४
	बलात्कार	१		१
	जम्मा	३५		३५
कूल जम्मा		४५	९	५४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बाल अधिकार

यस वर्ष रुकुम पश्चिम जिल्लामा बलात्कार घटनामा पाँच, सामूहिक बलात्कारका एक र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा दुई जना गरी आठ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय १६ प्रावि र २ सय ७ बालविकास, निमावि, ७९ मावि, आठ क्याम्पस रहेका छन्। विद्यालयमा भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युत सुविधा १० ओटा विद्यालयमामात्रै उपलब्ध छ।

गतवर्ष गएको भूकम्पका कारण जिल्लाका ४९ विद्यालय पूर्ण र २ सय १३ विद्यालय आंशिक क्षति भए। भूकम्पले विद्यालयको भवन क्षति हुँदा बालबालिकालाई अस्थायी सिकाइ केन्द्र निर्माण गरी पठनपाठ सुचारु गरिएको छ। २ सय ११ अस्थायी सिकाइ केन्द्र निर्माण भएपनि हावाहुरीले उडाएपछि ४१ ओटा पुननिर्माण भएका छन्। भूकम्पले क्षति भएका विद्यालयका पुननिर्माणको काम सुरु भएको छैन। विद्यालयमा शौचालय, खानेपानी, अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठाको नहुँदा बालबालिकालाई समस्या हुने गरेको छ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यस वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ६० जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा ४४ उजुरीमा मेलमिलाप, १६ उजुरी सम्बन्ध विच्छेदका लागि अदालत गएको सेवा केन्द्रका प्रहरी सहायक हवल्दार कल्पना घर्तीले बताइन्।

यो वर्ष रुकुम पश्चिम जिल्लामा बलात्कारका घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ३४ जना गरी ३५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

रुकुम पश्चिम जिल्लामा यो वर्ष २ सय ८४ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

रुकुम पश्चिममा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष रुकुम पश्चिममा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको छैन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

रुकुम पश्चिममा ३७ हजार २ सय ९० घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा पाँच प्रतिशत घरधुरीमा आधारभूत खानेपानीको पहुँच छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा तीन ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

रुकुमपश्चिम जिल्लामा १ सय ५० शैयाको चौरजहारी अस्पताल, जिल्लाको सदरमुकाममा एउटा १५ शैयाको जिल्ला अस्पताल, तीन नगर अस्पताल (चौरजहारी, आठबीसकोट र मुसिकोटमा) ३५ ओटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। ९८ प्रकारका औषधी निःशुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा निःशुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या ७५ प्रकारको मात्र रहेको छ।

तालिका ८.६.८.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार		६	६
यौन दुर्व्यवहार	१	१	२
जम्मा	१	७	८

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	२०	१३	१	३४
बलात्कार			१	१
जम्मा	२०	१३	२	३५

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	५	६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.९ सल्यान

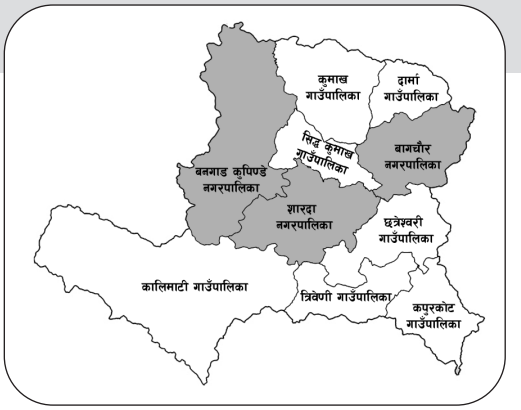

जम्मा जनसङ्ख्या	२,३८,५१५
महिला	१,२३,५३३
घर परिवार सङ्ख्या	५४,६७२
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	८,६४३
साक्षरता प्रतिशत	७७.३०
आश्रित जनसङ्ख्या	१,२२,०५२
अपाङ्गता भएका	६,८७२

यस वर्ष सल्यान जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक जना पुरुष पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा ३५ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ३८ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २४ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता पाँच महिला र २० पुरुष गरी २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा १६ महिला र १ सय २८ पुरुष गरी १ सय ४४ जना कैदीबन्दी छन्। आश्रित बालिका दुई र एक बालक गरी तीन जना छन्। कैदी-बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जनाको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। दीर्घरोगी आठ जना पुरुष छन्। कारागारमा १० जना ज्येष्ठ नागरिक रहेको जिल्ला कारागार प्रमुख भीम घर्तीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष सरकारीवादी फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय १६ थानमध्ये ४८ थान मुद्दा फैसला भए। दुनियावादी देवानी मुद्दातर्फ २ सय ४५ थानमध्ये १ सय १३ थान मुद्दा फैसला भए। दुनियावादी फौजदारीमा ३४ मुद्दामा २६ थान फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका कुनै मुद्दा छैनन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष सल्यान जिल्लामा बलात्कार घटनामा तीन, हाडनाता करणीमा दुई र विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायमा एक जना गरी ६ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

यस जिल्लामा ३ सय ५३ आधारभूत र ८६ माध्यमिक विद्यालय छन्। जिल्लामा १ हजार ३४ शिक्षक दरबन्दी छन्। यस वर्ष ३३ हजार ५ सय ४१ बालक र ३२ हजार ४ सय ४ जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय छैनन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका १६ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए।

बलात्कार

१० वर्षीया बालिकालाई ०८१ असार ३० गते बलात्कार गरेको भन्दै ५९ वर्षीय पुरुषविरुद्ध पीडित पक्षले असार ३० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। घटना लगत्तै फरार रहेका आरोपित असार ३१ गते घर नजिक झुण्डिएको अवस्थामा मृत भेटिएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर, भवानीप्रसाद धमलाले बताए। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण असार ३० गते जिल्ला अस्पतालमा भयो। शवको पोष्टमार्टम असार ३१ गते जिल्ला अस्पताल गरी सोही दिन परिवारले शव बुझी सद्गत गरे।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ६४ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका ४०, खानलाउन नदिएका, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका २४ उजुरी रहेका छन्। यीमध्ये प्रहरीले ५८ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने ६ उजुरी कारवाही प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रका प्रमुख प्रहरी वरिष्ठ हवल्दार सुरेशबहादुर शाहीले बताए।

यो वर्ष सल्यान जिल्लामा बलात्कारका घटनामा चार, सामूहिक बलात्कार घटनामा एक, बोक्सीको आरोपमा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा १८ जना गरी २४ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

तालिका ८.६.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट				३	३	४
हत्या				३		३
धम्की				१		१
अमानवीय व्यवहार		१	१		१	१
बाल अधिकार	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय				१	१
	हाडनाता करणी			३		३
	बलात्कार			३		३
	जम्मा			५	१	६
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा			१८		१८
	'बोक्सी'को आरोप			१		१
	सामूहिक बलात्कार			१		१
	बलात्कार			४		४
	जम्मा			२४		२४
कूल जम्मा		१	१	३५	४	३९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

पारिवारिक हत्या

सिद्धकुमाख गाउँपालिका-४ सागिनेकी २७ वर्षीया केवली राणालाई पति ३२ वर्षीय केशव राणाले ०८१ जेठ १ गते बञ्चरोले घाँटीमा प्रहार गरी हत्या गरे। आरोपितले सोही दिन घर नजिकैको रुखमा झुण्डिएर आत्महत्या गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर भवानीप्रसाद धमलाले बताए। पीडित १३ दिनको सुत्केरी थिइन्। आर्थिक अवस्था कमजोर, मदिरा सेवन र मानसिक स्वास्थ्य ठिक नभएका कारण घटना भएको प्रारम्भिक अनुसन्धानबाट खुलेको प्रहरीको भनाइ छ।

'बोक्सी'को आरोप

शारदा नगरापालिका-६, बरालाकी ५४ वर्षीया सङ्गीता बुढाथोकीलाई सोही ठाउँ बस्ने १८ वर्षीया अनीता बुढाथोकीले ०८१ कात्तिक २७ गते बोक्सीको आरोप लगाएको भन्दै जिल्ला प्रहरी कार्यालय सल्यानको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा कात्तिक २८ गते उजुरी दिइन्। प्रहरीले दुवै पक्ष राखेर कात्तिक ३० गते माफी मगाइ मिलापत्र गरायो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

सल्यान जिल्लामा यो वर्ष ७ सय १६ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

सल्यानमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष सल्यानमा विषालु च्याउको सेवनबाट सात जना बिरामी भए।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

सल्यानमा ५४ हजार ६ सय ७२ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ३७ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १५ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, तीन नगर अस्पताल, ४५ स्वास्थ्य चौकी, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र ३५ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र र आठ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, पाँच सहरी स्वास्थ्य केन्द्र छन्। सरकारी अस्पतालमा ६ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा चार रिक्त छन्। अन्य आठौँ तहका दुई जना विशेषज्ञले काम गरिरहेका छन्। २९ जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दीमा ६७ जना करार कार्यरत छन्। यस जिल्लामा यस वर्षको अन्त्यसम्म २ हजार ३ सय ५३ जनाले बीमा कार्यक्रमबाट सेवा लिएका छन्।

तालिका ८.६.५.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय	१			१
बलात्कार		१	४	५
जम्मा	१	१	४	६

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	१७	१		१८
'बोक्सी'को आरोप	१			१
बलात्कार			५	५
जम्मा	१८	१	५	२४

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	३	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.६.१० सुर्खेत

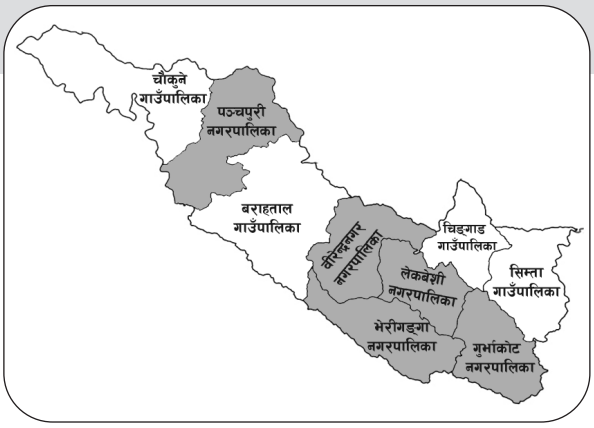

जम्मा जनसङ्ख्या	४,१५,१२६
महिला	२,१५,३८६
घर परिवार सङ्ख्या	९७,८२२
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१९,४९७
साक्षरता प्रतिशत	८२.७१
आश्रित जनसङ्ख्या	२,०५,९९५
अपाङ्गता भएका	१२,२२३

यस वर्ष सुर्खेत जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक महिला र एक पुरुष गरी दुई जना पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा २ सय ८२ जना महिला र १५ जना पुरुष गरी २ सय ९७ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४६ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २ सय ३० जना महिला पीडित भए। जातीय विभेदका घटनामा तीन जना महिला र तीन पुरुष गरी ६ जना पीडित भए।

कुटपिट

राज्यपक्षबाट

दैलेखको डुङ्गेश्वर गाउँपालिका-१, बेलापाटा स्थायी घर भई हाल वीरेन्द्रनगर नगरपालिका-९ लाटीकोइली बस्दै आएकी ३२ वर्षीया मानकुमारी खत्रीलाई ०८० पुस १८ गते प्रहरीले जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा कुटपिट गर्दै एक रात हिरासतमा राखेको आरोप पीडितले लगाइन्। ४४ पति वर्षीय कृष्णबहादुर खत्री बहुविवाह कसुरमा धरौटीमा छुटेको खबर बुझ्न जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा जाँदा प्रहरीले अदालतबाट भएको सबै प्रक्रियाबारे जानकारी दिएको तर आफ्नो पीडा थाम्न नसकेर पीडितले प्रहरीलाई पैसा खाएर छोडेको भनेपछि प्रहरीले कुटपिट गर्दै एक रात हिरासतमा राखेको पीडितले बताइन्। हिरासतभित्र बिरामी परेपछि मानकुमारीको सोही रात प्रदेश अस्पतालमा उपचार भयो। प्रहरीले पुस १९ गते पीडितलाई बिना सर्त रिहा गऱ्यो।

दुर्व्यवहार

अन्यपक्षबाट

गुर्भाकोट नगरपालिका-७ मेलहलकुनास्थित डिप्रोक्स लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडका शाखा प्रमुख ३३ वर्षीय दीपेन्द्र कट्टेललाई माघ २५ गते मोसो दलेर दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा वैद्य नेतृत्वको क्रान्तिकारी माओवादीका कार्यकर्ता गुर्भाकोट नगरपालिका-९ का २० वर्षीय विष्णुहरि घर्ती र मुगु जिल्लाको सोरु गाउँपालिका-८ का २५ वर्षीय रामबहादुर विक विरुद्ध पीडितले इलाका प्रहरी कार्यालय, छिन्चुमा माघ २५ गते उजुरी दिए। प्रहरीले आरोपितहरूलाई माघ २५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। तीन जनाको समूहमा कार्यालयमा आएका उनीहरूले 'केही कुरा सोधपुछ गर्नू छ' भनी एसिड र अलकत्रा निकालेर अनुहार तथा शरीरमा दलेर भागेका थिए। जिल्ला प्रशासन कार्यालयको फागुन ४ गतेको आदेशले आरोपितहरू १० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा भए। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३० महिला र ७० पुरुष गरी १ सय जनाको रहेको छ। कारागारमा ३७ महिला र ३ सय ७९ पुरुष गरी ४ सय १६ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा दुई जना आश्रित बालिका रहेका छन्। कैदी-बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। क्षमताभन्दा चार गुणा कैदीबन्दी

तालिका ८.६.१०.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		१	१	२		५	५
अमानवीय व्यवहार						१	१
घाइते						२	२
हत्या					४	२	६
जातीय विभेद					३	३	६
धम्की					१		१
बाल अधिकार	बाल विवाह				१		१
	बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय					२	२
	सामूहिक बलात्कार				१		१
	हाडनाता करणी				१		१
	बलात्कार				३६		३६
	यौन दुर्व्यवहार				४		४
	जम्मा				४४	२	४६
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा				१९५		१९५
	साइबर अपराध				१		१
	दाइजोजनित हिंसा				१		१
	बलात्कार				३०		३०
	बलात्कार प्रयास				२		२
	बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
	जम्मा				२३०		२३०
कूल जम्मा		१	१	२	२८२	१५	२९७

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

राखिएकाले व्यवस्थापनमा समस्या हुने गरेको कारागार प्रशासनले जनायो।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा तीन जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ९ सय ४९ थानमध्ये २ सय ७६ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ८ सय ८७ थानमध्ये ३ सय ३३ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा १५ थान छन् भने देवानी मुद्दा ७ थान बाँकी छन्।

उच्च अदालत, सुर्खेत

सात जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत सुर्खेतमा तीन जना न्यायाधीशको दरबन्दी रिक्त छ। यस वर्षका लागि दुनियावादी देवानीका २२ थान, दुनियावादी फौजदारीका नौ थान, सरकारवादी फौजदारीका १ सय थान र सुरू क्षेत्राधिकारबाट पाँच थान मुद्दा जिम्मेवारी सरेका थिए। अघिल्लो वर्षका जिम्मेवारी सरेका समेत २ सय ८३ थान मुद्दा फैसला भए।

बाल अधिकार

यस वर्ष सुर्खेत जिल्लामा बलात्कार घटनामा ३६, हाडनाता करणीका एक, सामूहिक बलात्कारका एक, यौन दुर्व्यवहारका चार, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा एक, विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायमा दुई र बालविवाहका घटनामा एक गरी ४६ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ८५ आधारभूत र १ सय ८ माध्यमिक विद्यालय छन्। १ हजार १ सय ९१ शिक्षक दरबन्दी रहेकामा १ सय दरबन्दी मिलान हुन बाँकी

छ। यस वर्ष ४ हजार ६ सय ६९ बालक र ४ हजार २ सय ४९ जना बालिका विद्यालयमा भर्ना भए। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय १० ओटा छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका २७ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए।

बलात्कार

१५ वर्षीया बालिकालाई ०८० फागुन ३ गते बलात्कार गरेको आरोपमा वीरेन्द्रनगर नगरपालिका-९ लाटीकोइलीका २० वर्षीय राजेन्द्र खड्काविरुद्ध पीडित पक्षले फागुन ८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई फागुन १० गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको ०८१ असार २४ गतेको इजलासले आरोपितलाई दोषी ठहर गर्दै १० वर्ष कैद सजाय सुनायो।

१२ वर्षीया बालिकालाई ०८१ असार २३ गते बलात्कार गरेको भन्दै वीरेन्द्रनगर नगरपालिका-१० का १९ वर्षीय अरुण सिंहविरुद्ध पीडित पक्षले असार २५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले असार २५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको मङ्सिर १९ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १० वर्ष कैद सजाय सुनायो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ३ सय ७४ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका २ सय १९, खानलाउन नदिएका ४४, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका १ सय १ जना र अर्की पत्नी ल्याएर हेला गरेको १० उजुरी छन्। प्रहरीले २ सय ८१ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने ९३ उजुरी कारवाही प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रकी प्रमुख सङ्गीता रसाइलीले बताइन्।

यो वर्ष सुर्खेत जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ३०, बलात्कार प्रयासका घटनामा दुई, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा एक, दाइजो घटनाका एक, साइबर अपराधका एक र घरेलु हिंसाका घटनामा १ सय ९५ जना गरी २ सय ३० जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

बलात्कार

२९ वर्षीया महिलालाई ३२ वर्षीय पतिले ०८१ वैशाख २३ गते मादक पदार्थ सेवन गरी आफ्नो इच्छा विपरीत बलात्कार गरेको भन्दै पीडित महिलाले वैशाख २४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख २४ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको मङ्सिर ९ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ६ वर्ष कैद सजायको फैसला सुनायो।

३९ वर्षीया महिलालाई ०८१ साउन २१ गते बलात्कार गरेको भन्दै भेरीगङ्गा नगरपालिका-१२ का ३९ वर्षीय भीमबहादुर कामीविरुद्ध पीडित पक्षले साउन २३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले साउन २४ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको मङ्सिर २८ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ६ वर्षको कैद सजायको फैसला सुनायो।

साइबर अपराध

३१ वर्षीया महिलालाई बराहताल गाउँपालिका-५ का ४३ वर्षीय पुरुषले सामाजिक सञ्जाल फेसबुकमा विभिन्न आक्षेप लगाइ फोटोहरू हालेर चरित्र हत्या गरेको आरोपमा पीडितले ०८१ मङ्सिर ८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सुर्खेतमा उजुरी दिइन्। आरोपित भारतमा रहेका कारण यस वर्षको अन्त्यसम्म गिरफ्तार नभएको प्रहरीले जनायो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

सुर्खेतमा यो वर्ष १ हजार २ सय ४० जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गए।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

सुर्खेत जिल्लामा ६ ओटा इँटाभट्टा र दुई ओटा सिमेन्ट उद्योग रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा सना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष सुर्खेतमा विषालु च्याउको सेवनबाट तीन जना बिरामी भए।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

सुर्खेतमा ९७ हजार ८ सय २२ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ७५ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा ३३ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा दुई सरकारी अस्पताल, चार नगर अस्पताल (तीन निर्माणाधीन), ४७ स्वास्थ्य चौकी, ४७ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ४७ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, नौ नगर स्वास्थ्य केन्द्र र ३१ वटा सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र छन्। सदरमुकामस्थित सरकारी अस्पतालमा ३ सय २५ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा २ सय ३४ जनाको दरबन्दी रिक्त छ। ९१ जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दीमा २ सय ८१ करारमा कार्यरत छन्। यस जिल्लामा यस वर्षको अन्त्यसम्म ४ लाख १५ हजार १ सय २६ जना र ३५ हजार ७ सय २ घरपरिवारले बीमा कार्यक्रमबाट सेवा लिएका छन्।

तालिका ८.६.१०.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बाल विवाह	१				१
बेचबिखन तथा ओसारपसार				१	१
बलात्कार	२		१२	२४	३८
विद्यालयमा शारीरिक सजाय		२			२
यौन दुर्व्यवहार			३	१	४
जम्मा	३	२	१५	२६	४६

महिला अधिकार						
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		१३१	१	३	६१	१९५
साइबर अपराध				१		१
बलात्कार	२			८	२१	३०
बलात्कार प्रयास					२	२
दाइजोजनित हिंसा		१				१
बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
जम्मा	२	१३१	१	१२	८४	२३०

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	५	६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)